

είναι όμως ή τελεία αυτή μορφή; Είς οὐδέν τῶν φαινομένων εὐρομεν τήν τελείαν μορφήν. Οὐδέν ἐξ αὐτῶν εἶναι αὐτοσκοπός. Τά πάντα χωροῦν νοσταλγικά πρὸς τι. Ὅλα ἔχουν τήν ἀσθενῆ ὕλην καί ζητοῦν τήν μορφήν ὡς τὸν ὄρισμόν καί τήν τελειότητα αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ή κυρία μορφή τοῦ κόσμου εἶναι μία ἀέναντος κίνησις—τοῦτο βλέπομεν ἰδίως εἰς τὰ οὐράνια σώματα. Καί ὅμως οὐδαμοῦ ἐν τῷ παντὶ βλέπομεν τήν σταθεράν αἰτίαν τῆς κινήσεως. Οὐδαμοῦ τὸν σταθερὸν τελικὸν σκοπὸν. Ποῖος λοιπὸν ὁ σταθερὸς σκοπὸς πρὸς ὃν κινεῖται τὸ πᾶν; Ποία ή σταθερὰ αἰτία τῆς κινήσεως; Ὅταν ἔχωμεν τήν αἰτίαν τῆς κινήσεως ἔχομεν ταυτοχρόνως καί τὸν σκοπὸν τοῦ κινουμένου κόσμου. Κάθε κίνησις εἰς τὸν κλειστὸν τοῦτον κόσμον δέν εἶναι αὐτοτελής, προϋποθέτει πάντοτε κάποιαν ἄλλην, ἣτις ἐστὶν αἰτία καί σκοπὸς τῆς πρώτης. Πᾶσαι ὅμως εἶναι σχετικαί καί οὐδεμία ἔχει τήν κίνησιν ἐν ἑαυτῇ. Πόθεν λοιπὸν ή πρώτη κίνησις, ἣτις ἔθεσεν εἰς ἀέναντος κίνησιν ὅλα τὰ ἐπὶ μέρος κινητά; Τοῦτο εἶναι τὸ μεγάλο ἐρώτημα ποῦ ἔθεσεν ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τήν ἔρευναν τοῦ κόσμου. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, «ποία ή πρώτη ἀρχή τῆς κινήσεως».

Ἐνταῦθα ὁ Φιλόσοφος αισθάνεται τήν ἀνάγκην τῆς διασπάσεως τοῦ τεχνικοῦ κλοιοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὸν φυσικὸν κόσμον. Ἐφ' ὅσον παντοῦ ἐν τῇ φύσει κινεῖ ή μορφή, αὐτή εἶναι ή αἰτία τῆς γενέσεως «τὸ τί ἦν εἶναι τῶν ὄντων καί τὸ τέλος» αὐτῶν. Μορφή πρέπει νὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην καί ή αἰτία καί ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ παντός. Ἡ τοιαύτη ὅμως μορφή, ὡς τελεία, πρέπει νὰ εὐρίσκεται ἔξω τοῦ κόσμου τούτου τῆς ἀτελείας.

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΚΙΝΟΥΝ ΑΚΙΝΗΤΟΝ

Μορφή λοιπὸν, ἔξω τοῦ κόσμου, ἀναφωνεῖ ὡς ἄλλος Ἀρχιμήδης ὁ Φιλόσοφος, καί δὴ ή ὑψίστη, εἶναι ή ἀρχή τοῦ κόσμου, ἀπηλλαγμένη πάσης ὕλης καί πάσης ἀτελείας. Αὐτή εἶναι ή αἰτία τῆς κινήσεως καί δὴ ή πρώτη, τὸ Πρῶτον Κινοῦν, ἀκίνητον ὃν καθ' ἑαυτό. Αὐτή εἶναι ή αἰτία καί ταυτοχρόνως ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ παντός. Ἡ ὑψίστη, ή καθαρὰ μορφή τοῦ παντός καί ὁ ἀνώτατος σκοπὸς τῶν πάντων. Ἀκίνητος καθ' αὐτὴν θέτει τὰ πάντα εἰς κίνησιν, διὸ καί τὰ πάντα κινουῦνται ἐξ αὐτῆς καί πρὸς αὐτήν. «Τὸ μὲν γὰρ τί ἐστὶν (=μορφή) καί τὸ οὐ ἔνεκα ταῦτόν ἐστὶν τὸ δ' ὅθεν ή κίνησις... ταῦτό τούτοις» (1). «Ἀνάγκη εἶναι τινα αἰδίου οὐσίαν ἀκίνητον· αἱ τε γὰρ οὐσίαι πρῶται τῶν ὄντων, καί εἰ πᾶσαι φθαρταὶ πάντα φθαρτά· ἄλλ' ἀδύνατον κίνησιν ή γενέσθαι ή φθαρῆναι· αἰ

1. Φυσ. Β, 7. 198 α 24 ἴδε καί σελ. 65.

γὰρ ἦν... συνεχῆς ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος». Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὑπάρχει τι «ἀεὶ κινούμενου κίνησιν ἄπαυστον... ἔστι τοίνυν καὶ ὁ κινεῖ... ὁ οὐ κινούμενον κινεῖ, αἴδιον, καὶ οὐσία καὶ ἐνέργεια οὔσα».

Καθαρὰ ἐνέργεια. Ἐπειδὴ ἡ κίνησις τοῦ κόσμου εἶναι αἰωνία, κατὰ μείζονα λόγον πρέπει νὰ εἶναι αἰώνιον τὸ κινουῦν καὶ ἄπειρον εἰς δύναμιν. Εἰς τὸν κλειστὸν τοῦτον κόσμον ὅμως μόνον σχετικὴν κίνησιν ἔχομεν. Ἐξω ἄρα τοῦ κόσμου τὸ πρῶτον Κινοῦν καὶ διάφορον αὐτοῦ. Καθαρὰ ἐνέργεια, μὴ ἔχον οὐδὲν τὸ δυνάμει, τὸ ὑλικόν, διότι καὶ ἡ παραμικρὰ ὕλη δύναται νὰ μᾶς θέσῃ ἐν κινδύνῳ τὴν ὅλην κίνησιν τοῦ παντός. Δύναται καὶ νὰ μὴ ἐνεργήσῃ. Ὡς ἡ καθαρὰ καὶ ἀπόλυτος μορφή τοῦ ἐνὸς κόσμου δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ εἶναι καθαρὰ ἐνέργεια, «κυριωτέρως ἔχον τὸ εἶναι». Πᾶσα μορφή εἶναι ἐνέργεια πλήν σύνθετος τῇ ὕλῃ, ὡς οὔσα πολλῶν ἀτόμων μορφή καὶ λόγος. «Εἰς γὰρ λόγος καὶ ὁ αὐτός... τὸ δὲ τί ἦν εἶναι οὐκ ἔχει ὕλην τὸ πρῶτον ἐντελέχεια γάρ». Ἐὰν ὑπάρχη μία «οὐσία χωριστὴ καὶ ἀκίνητος, ἐνταῦθα ἂν εἴη που καὶ τὸ θεῖον καὶ αὕτη ἂν εἴη ἡ πρώτη καὶ κυριωτάτη ἀρχή» (1).

Καθαρὰ ἐνέργεια, εἶναι τὸ καλλίτερον ὄνομα ποῦ ἡδύνατο νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸ θεῖον ὁ φυσικός. Μετὰ ἀπὸ εἴκοσι τρεῖς ὀλοκλήρους αἰῶνας διερωτᾶται ὁ φιλοσοφῶν· «τί ἠνόησε μέχρι σήμερον ἡ Φιλοσοφία περὶ τοῦ ὄρου τούτου τοῦ Ἀριστοτέλους;». Διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐπεφύλαξεν ὁ φυσικός εἰς τὸ θεῖον ὅλην τὴν δυνατὴν τελειότητα. Ὁ κόσμος ἐν ὅλῃ τῇ ἀτελεῖ ὠραιότητι αὐτοῦ μᾶς παρουσιάζεται ὑπὸ δύο ὄψεις, τὴν ὕλην καὶ τὴν μορφήν. Ἡ ὕλη ὡς τὸ δυνάμει ὄν κινεῖται ὑπὸ τῆς μορφῆς πρὸς τὸ τέλειον, ἵνα καταστῇ ἐνεργεία ὄν, τελεία πραγματικότης. Ποτὲ ὅμως δὲν φθάνει τοῦ σκοποῦ τῆς ἡ φύσις ἐφ' ὅσον εἶναι «συνειλημμένη τῇ ὕλῃ». Καὶ ἡ εὐγενεστέρα μορφή ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι ἐνδεχομένη ἐνέργεια. Τὸ θεῖον ὡς ἡ κορυφή τοῦ κόσμου καὶ ἡ αἰτία τοῦ παντός, δὲν εἶναι δυνατόν ἄλλως νὰ συλληφθῇ θεωρητικῶς, εἰ μὴ ὡς καθαρὰ καὶ ἀπόλυτος ἐνέργεια. Ὡς μὴ ἔχον οὐδὲν τὸ ἀτελὲς ἐν ἑαυτῷ καὶ εὐρισκόμενον ἐν πλήρῃ ἡρεμίᾳ καὶ μένον ὁ ἀσφαλέστερος ἐγγυητῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ παντός. Εἶναι «τὸ τί ἦν εἶναι τὸ Πρῶτον», τὸ «κυριωτέρως ἔχον τὸ εἶναι». «Τὸ ἐξ ἀνάγκης ὄν», τὸ «μὴ δυνάμενον ἄλλως ἔχειν». Ὡς ἀρχὴ τῆς κινήσεως τοῦ κόσμου τὸ πρῶτον κινουῦν πρέπει νὰ εἶναι αἰώνιον, Ἐν, Ἀπειρον.

Ἐὰν εἴχομεν κινητικὴν ἢ ποιητικὴν τινα δύναμιν, χωρὶς νὰ εἶναι αὕτη καθαρὰ ἐνέργεια, τότε ἡ αἰωνία κίνησις θὰ ἐτίθετο ἐν ἀμφιβόλῳ, «ἐνδέ-

1. Μετ. Κ, 7. 1064 α 34 «οὐδὲν ἄρα τῶν ἀφθάρτων ἀπλῶς δυνάμει ἐστὶν ὄν ἀπλῶς..., οὐδὲ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων».

χεται γὰρ τὸ δυνάμει ἔχον ἐνεργεῖν μὴ ἐνεργεῖν». Ἡ δυνάμει ἐνέργεια πρὸς κίνησιν ἐνδέχεται καὶ νὰ μὴ ἐνεργήσῃ καὶ οὕτω νὰ μὴ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἐλπιζομένην ἐνέργειαν. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐνεργήσῃ αὕτη ἡ αἰδῖος μὲν οὐσία, πλὴν δυνάμει τοιαύτη, δὲν εἶναι πάλιν ἐξησφαλισμένη ἡ αἰδῖος κίνησις «ἐνδέχεται γὰρ τὸ δυνάμει ὄν μὴ εἶναι· δεῖ ἄρα εἶναι ἀρχὴν τοιαύτην ἧς ἡ οὐσία ἐνέργεια (καθαρά ἐστι), ἄνευ ὕλης» (¹).

ΑΙΩΝΙΟΝ ΤΟ ΚΙΝΟΥΝ

Ἐφ' ὅσον αἰώνιος εἶναι ἡ κίνησις ἐν τῷ κόσμῳ, αἰώνιον πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ τὸ κινουῦν καὶ ἄφθαρτον. Μόνον ὅπου ἡ ὕλη ὑπάρχει, ἔχομεν φθοράν· «τὰ συνειλημμένα τῇ ὕλει φθαρτά». Τὸ θεῖον ὡς καθαρὰ μορφή καὶ ἐνέργεια, χωριστὸν ἀπὸ τῆς ὕλης, εἶναι καὶ αἰώνιον καὶ ἀναλλοίωτον. Ἄλλωστε καὶ ἐν τοῖς συνθέτοις ἀκόμη προηγείται πάντα ἡ μορφή τῶν δυνάμει ὄντων. Πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ προηγῆται τὸ Πρῶτον Κινουῦν ὡς καθαρὰ ἐνέργεια, ὡς ἡ Πρώτη Μορφή. Ὡς προηγούμενον δὲ πάντων εἶναι καὶ αἰώνιον.

Ἐν καὶ ἄπειρον τὸ Κινουῦν. Διὰ νὰ ἔχωμεν σταθερὰν καὶ συνεχῆ τὴν αἰωνίαν κίνησιν καὶ ταυτόχρονον τὴν συγκράτησιν τοῦ ὅλου κόσμου εἰς μίαν αἰωνίαν ἐνότητα, πρέπει καὶ τὸ κινουῦν νὰ εἶναι ἐν καὶ ἄπειρον ταυτόχρονον.

Αὕτη ἡ ἀρμονικὴ ἐνότης τοῦ σύμπαντος μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὠραιότης τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἀρμονικὴ συνοχὴ τῶν μερῶν αὐτοῦ εἰς ἐν καὶ ἰδίαν ἡ σκόπιμος καὶ μεγαλειώδης κίνησις τῶν ἀστέρων δὲν ὀδηγεῖ μόνον εἰς τὴν πίστιν, ὅτι κατοικοῦν ψυχαὶ καὶ πνεύματα ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' ὀδηγεῖ καὶ πέραν τούτου εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ Ἐνὸς ὄντος, ἐξ οὗ ἡ ἐνιαία κίνησις τοῦ σύμπαντος. Ἡ ὅλη αὕτη ἀρμονικὴ κίνησις δὲν εἶναι δυνατὸν κατὰ τὸν μέγαν ἐρευνητὴν τῆς φύσεως νὰ προέρχεται ἐκ τῶν συνήθων φυσικῶν νόμων. Οἱ φυσικοὶ νόμοι κινουῦν ἀρμονικά, πλὴν πάντα ἄλλοθεν δεχόμενοι τὴν πρώτην κίνησιν αὐτῶν. Ἐπ' οὐδενὶ δὲ λόγῳ δύνανται οἱ ἀπλοῖ καὶ πολλοὶ φυσικοὶ νόμοι νὰ κρατήσουν τὴν θαυμαστὴν αὐτὴν ἀρμονίαν, ὡς τὴν βλέπει ἡ ἐρευνητικὴ ψυχὴ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὅλα ἐν τῇ φύσει εἶναι αὐτοτελῆ καὶ ὁμῶς οὐχὶ ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων. Ὑπάρχει ἐνότης μεταξὺ ὄλων καὶ δὴ ὅπως εἰς ἓνα καλῶς συντεταγμένον στρατόπεδον (²).

1. Μετ. Λ, 6. 1071 β 12—21 Θ, 8. 1050 β 7 ε. «καὶ ἡ ἀνάγκη καλῶς...». Τὸ θεῖον ἀμετάβλητον ἀναγκαῖον εἶναι πᾶν τὸ πρῶτον καὶ ἀκρότατον» Coel. I 9.

2. Μετ. Λ, 10. 1075 α 10 β 24 ε. Φυσ. Η, 10 267 α 27 «Πάντα δὲ συντέτακται πᾶς τὰ τοῦ κόσμου (ὡς ἐν στρατῷ), ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, καὶ πλωτὰ καὶ πτηνὰ καὶ φυτὰ»

Τὸ Ἐν τοῦ Πρώτου κινουῦντος ἀπαιτεῖ καὶ ἡ ἐνότης τοῦ κόσμου (¹). Ἐφ' ὅσον εἰς ὁ κόσμος ἢ οὐρανός, μίς θὰ εἶναι καὶ ἡ ὑψίστη Μορφή αὐτοῦ, τὸ «τί ἦν εἶναι τὸ πρῶτον», διὰ νὰ κρατῆ αὐτὸν ἐν ἀρμονίᾳ. Ἄλλως θὰ εἶχομεν δυσαρμονίαν καὶ χάος. Ἐάν δεχθῶμεν πολλὰς ἀρχάς, ποιοῦμεν «ἐπεισοδιώδη τὴν τοῦ Παντός οὐσίαν». Πλὴν «οὐκ ἔοικεν ἡ φύσις ἐπεισοδιώδης οὔσα ἐκ τῶν φαινομένων, ὥσπερ μοχθηρὰ τραγωδία» (²). Διὰ τοῦτο, συμπεραίνει ὁ φιλόσοφος, «θείας... δυνάμεως ἔργον, ἦτις συνέχει τὸ πᾶν». Ἡ φύσις μὲν δύναται νὰ εἶναι «δαιμονία, ἀλλ' οὐ θεία».

Ἀκίνητον. Μία ἀκόμη ἀπὸ τὰς ιδιότητες ποὺ πρέπει νὰ ἔχη τὸ πρῶτον κινουῦν εἶναι τὸ «ἀκίνητον» αὐτοῦ. Ἡ κίνησις εἶναι τὸ γνώρισμα τῆς μεταβολῆς καὶ ἀβεβαιότητος, εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν κατὰ συμβεβηκὸς ὄντων τῆς φύσεως. Ἐάν καὶ τὸ πρῶτον Κινουῦν ἐκινεῖτο, θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐγγύησις τῆς σταθερᾶς καὶ αἰωνίου ἐνεργείας (³). Κάθε κίνησις ἐν τῇ φύσει ἀναφέρεται πρὸς τι. Ἡ ἀτελής ὕλη κινεῖται, διότι ζητεῖ τὴν μορφήν της, πρὸς τελείωσιν. Πᾶσα κίνησις προϋποθέτει πάντοτε ἐνδειαν, ἀτέλειαν βαδίζουσαν πρὸς τελείωσιν καὶ πλήρωσιν. Τὸ κινουῦν ὁμως ὡς ἤδη τέλειον ὄν, ἐνεργεῖα ὄν, οὐδεμίαν ἔχει ἀνάγκην πρὸς κίνησιν. «Κινεῖται τὸ κινητόν· τοῦτο δ' ἐστὶ δυνάμει κινούμενον οὐκ ἐντελεχείᾳ τὸ δὲ δυνάμει εἰς ἐντελέχειαν βαδίζει... τὸ δὲ κινουῦν ἤδη ἐνεργεῖα ἐστίν» (⁴). «Τὸ θεῖον ἀμετάβλητον ἀναγκαῖον εἶναι πᾶν τὸ Πρῶτον καὶ ἀκρότατον». Οὔτε γὰρ ἄλλο κρεῖττον ἐστίν ὃ τι κινήσει (αὐτὸ πρὸς μεταβολὴν)...

καὶ οὐχ οὕτως ἔχει ὥστε μὴ εἶναι θατέρω πρὸς θάτερον μηδέν, ἀλλ' ἐστὶ τι. Πρὸς μὲν γὰρ ἐν ἅπαντα συντέτακται». Μόνον ὅτι ἕκαστον ὄν κατὰ τοσοῦτον μετέχει τῆς τάξεως καὶ ἀρμονίας ταύτης, ὅσο εὐγενέστερον ἕκαστον εἶναι. Εἰς τὴν οἰκίαν ἐνὸς ἐλευθέρου ἀνθρώπου π. χ. ὑπάρχει μεγαλυτέρα καὶ αὐστηροτέρα τάξις, παρὰ εἰς μίαν οἰκίαν δούλου. Ἐκ φύσεως δὲ τοῦτο συμβαίνει. «Τοιαύτη γὰρ ἕκαστου ἀρχὴ αὐτῶν ἡ φύσις ἐστίν· λέγω δ' οἶον εἰς γε τὸ διακριθῆναι ἀνάγκη ἅπασιν ἐλθεῖν, καὶ ἄλλα οὕτως ἐστὶν ὧν κοινωνοὶ ἅπαντα ἐν τῷ ὅλῳ· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐναντίον τῷ πρώτῳ εὐδέν». (Ἦ Ἄριστοτέλης δὲν δέχεται ἀντιθέτους ἀρχάς ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ. Ἐάν ἡ ὕλη εἶναι πως ἄρνησις, τοῦτο εἶναι πάντα εἰς βᾶρος τῆς ἰδίας καὶ ποτὲ εἰς βᾶρος τοῦ ὅλου, ὅπερ ὡς Ἐν ὑπὸ τοῦ ἐνὸς κινούμενον εὐρίσκεται πάντα ἐν ἀρμονίᾳ καὶ ἐν σχετικῇ τελειότητι (Zel. 361).

1. Περὶ Οὐρ. Α 9. 279 α 9 ἐ. «Ὅτι δ' εἰς οὐρανός (=κόσμος) καὶ οὐδὲν ἔξω αὐτοῦ φυσικὸν ὄν ὑπάρχει εἶναι φανερόν, καθ' ὅσον ἔξω τοῦ κλειστοῦ τούτου κόσμου δὲν ὑπάρχει οὔτε χρόνος οὔτε τόπος οὔτε κενόν—ταῦτα δὲ εἶναι ὄροι πάσης γενέσεως καὶ κινήσεως· ὥστε οὔτε νῦν εἰσὶ πλείους οὐρανοὶ οὔτε ἐγένοντο, οὔτε ἐνδέχεται γενέσθαι πλείους· ἀλλ' εἰς καὶ μόνος καὶ τέλειος οὗτος οὐρανός ἐστιν».

2. Μετ. Ν, 3. 1090 β 19 Λ, 10. 1076 α 1 ἐ. Μ, 10. 1073 α 23. Πολιτ. Ζ, 4. 1326 α 32 «ἡ γὰρ φύσις δαιμονία (μὲν δύναται νὰ εἶναι) ἀλλ' οὐ θεία». Zeller II 2. 388.

3. Φυσ. Η, 6. 259 α 13. β 22. Ζ, 3. 227 α 24 ἐ. Μετ. Λ, 12. 1069 α 13. 1074 β 25.

4. Φυσ. Ζ, 5. 257 β 6.

οὐτ' ἔχει φαῦλον οὐδέν, οὐτ' ἐνδεές τῶν αὐτοῦ καλῶν οὐδενὸς ἐστίν (¹).

Οὐδὲ κινεῖ τὸ πρῶτον Κινοῦν. Ἡ αὐστηρότης τοῦ φυσικοῦ ἐρευνητοῦ ὀδηγεῖ αὐτὸν νὰ ἀρνηθῆ εἰς τὸ Πρῶτον Αἴτιον πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ πράξιν. Παντοτε ὑπάρχει φόβος ἱεροσυλίας τοῦ θείου ὀνόματος διὰ μιᾶς ἀστόχου ἐκφράσεως. Διὰ τοῦτο δογματίζει ὁ Φιλόσοφος, «τὸ πρῶτον κινοῦν οὐδένα κινεῖ», ἀπλούστατα διότι οὐδεμίαν πράξιν ποιεῖ. Πᾶσα πράξις ἀποβλέπει πρὸς τινὰ σκοπὸν, πρὸς ἀγαθὸν τι. «Τὸ πρῶτον ὅμως καὶ ἀκρότατον οὐδενὸς δεῖται καλοῦ». «Τῷ δ' ἀριστα ἔχοντι οὐ δεῖ πράξεως· ἔστι γὰρ αὐτὸ τὸ οὐ ἔνεκα, ἢ δὲ πράξις αἰεὶ ἐστίν ἐν δυσίν, ὅταν καὶ οὐ ἔνεκα, ἢ καὶ τούτου ἔνεκα» (²).

Νοῦς ὁ Θεός. Ἀφοῦ πρῶτον ἐξησφάλισεν ὁ Φιλόσοφος τὴν ἀκεραιότητα τοῦ θείου θὰ χωρήσῃ τῶρα πάλιν μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ ἐπιφυλάξεως ἀποδίδων αὐτῷ καὶ τὰς θετικὰς ιδιότητες.

Τὸν πρῶτον Κινοῦν τοῦ ὠραίου καὶ ἀρμονικοῦ τούτου κόσμου, τὸ «τί ἦν εἶναι τὸ πρῶτον», τὸ «ἀκρότατον εἶναι», εἶναι πρῶτον ὁ ζῶν αἰώνιος, ἀθάνατος καὶ μακάριος Θεός. Μὴ κινούμενος ὅμως μηδὲ κινῶν μηδὲ πράττων τι ὁ Θεὸς οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶναι ἢ Νοῦς. Μόνη δὲ αὐτοῦ ἐνέργεια εἶναι ἡ νόησις. Μόνον νοῦς δύναται νὰ εἶναι ἡ αἰτία τοῦ πολυμόρφου τούτου κόσμου (³). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν φιλοσοφοῦντα ἄνθρωπον τὸ εὐγενέστερον καὶ θεϊότερον εἶναι ὁ νοῦς. Ὁ νοῦς ξεχωρίζει τὸν ἄνθρωπον, κατ' Ἀριστοτέλην, ἀπὸ πάντων τῶν λοιπῶν φυσικῶν ὄντων.

1. Περὶ Οὐρ. Α, 9. 279 α 30 ε.

Εἰς ὅλα τὰ κινούμενα ἐν τῇ φύσει ἔχομεν σύνθεσιν, πάντα διακρίνομεν δύο τινὰ: ὕλην καὶ μορφήν—κινούμενον καὶ κινοῦν. «Ἡ κίνησις οὐκ ἐν τῷ εἶδει ἀλλ' ἐν τῷ κινουμένῳ», τῇ ὕλῃ ἐν ἄψυχον π.χ. κινεῖται ὑπὸ ἐμψύχου. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ αὐτοκίνητα ἐμψυχα διακρίνομεν πάλιν κινοῦν καὶ κινούμενον «συμβαίνει καὶ ταῦτα ὑπὸ τινος αἰεὶ κινεῖσθαι». (Φυσ. Γ', 4. 5 224 β 25 255 12 ε. 257 β ε). Εἶναι ἀδύνατον ὅμως νὰ σκεφθῶμεν διαίρεσιν τινὰ μετὰ κινουμένου καὶ κινουμένου ἐν τῷ Πρῶτῳ Κινοῦντι, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπλοῦν, ἀσύνθετον, καθαρὰ Ἐνέργεια. Ὡστε «ἀδύνατον... τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινοῦν πάντι κινεῖν αὐτὸ...» «ἀνάγκη ἄρα εἶναι τινὰ αἰδῖον οὐσίαν ἀκίνητον».

Οὕτω λεπτομερεστέρα παρατήρησις μᾶς δίδει τρία τινὰ ἐν τῇ κινήσει· «τό τε κινούμενον καὶ τὸ κινοῦν καὶ τὸ ᾧ κινεῖ», τὸ τρίτον εἶναι τὸ ὄργανον δι' οὗ κινεῖ τὸ κινοῦν ἀκίνητον. τὸ δὲ κινοῦν οὕτως ὥστ' εἶναι μὴ ᾧ κινεῖ, ἀκίνητον. Φυσικά Η', 4. 256 β 20 (Ψυχ. Γ', 2. 426 α 2).

2. Περὶ Οὐρ. Β, 12. 292 β 4 «τὸ δὲ κινοῦν... εἰ μὲν δὴ κινούμενον, συνακολουθεῖν δεήσει καὶ μεταβάλλειν αὐτό». Ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος διὰ τὸν φιλόσοφον: θὰ διελύετο ὁ οὐρανός. Φυσ. Θ', 10. 267 α 24.

3. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, λέγει ὁ Rolfs, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ὀνομάζει τὴν πρώτην ἀρχήν, τὸ ἀνώτατον Ὄν, Θεόν, ἀφ' οὗ πρῶτον καθώρισεν τὴν καθαρὰν νόησιν ὡς μακαριότητα αὐτοῦ. (E. Rolfs—Aristoteles. *Metaphysik Zweite Hälfte* σελ. 184).

Καὶ ἐδῶ ὅμως χρειάζεται προσοχή. Καὶ εἰς τὸν νοῦν ἔχομεν δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ἀτελή καὶ τέλειον νοῦν. Διὰ τοῦτο προλαμβάνων χαρακτηρίζει τὸν θεὸν ὡς καθαρόν Νοῦν. Ἄμεσον θεωρίαν, χωρὶς ἐξέλιξιν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος εἰς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἐὰν ἦτο δυνάμει Νοῦς, τότε δὲν θὰ εἶχομεν συνεχῆ καὶ βεβαίαν γνῶσιν, θὰ εἶχομεν καὶ ἐδῶ μεταβολήν, ἢ δὲ μεταβολὴ εἶναι τὸ φόβητρον τοῦ φιλοσόφου, ὁδηγεῖ πάντα πρὸς τὸ «χειρόν».—Ἐχει πείραν ἀπὸ τὴν κουραστικὴν βαθμιαίαν ἀπόκτησιν τῶν ἐμπειρικῶν του γνώσεων—Παρὰ τῷ Θεῷ ὑπάρχει μόνον ἐν αἰώνιον παρὸν. Οὐδεμία προοδευτικὴ γνῶσις, οὐδεμία μεταβολή. Καθαρὰ νόησις λοιπὸν καὶ ἄμεσος θεωρία εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ κατ' Ἀριστοτέλην. «Τῷ δὴ ζῶντι (Θεῷ) τοῦ πράττειν ἀφαιρουμένου, ἔτι δὲ μᾶλλον τοῦ ποιεῖν, τί λείπεται πλὴν θεωρία; ὥστε ἢ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη».

Τί ὅμως νοεῖ ὁ θεῖος Νοῦς; Τὸν ὠραῖον κόσμον μήπως; Ποτέ! Τοῦτο θὰ ἦτο βλασφημία κατὰ τῆς τελειότητος τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Φιλόσοφον. Ὁ νοῦς ἡμῶν εἶναι τὸ ἄριστον καὶ θεῖον ἐν ἡμῖν, ἀκριβῶς διότι ἐπιθυμεῖ καὶ δύναται νὰ γίνῃ τὸ ἄριστον. Τὸ κατ' ἐξοχήν ἄριστον πρέπει νὰ εἶναι ὁ θεῖος νοῦς. Διὰ τοῦτο ὅταν ὁ θεῖος νοῦς ζητεῖ τὸ ἄριστον δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ στρέφεται πρὸς ἑαυτὸν καὶ μόνον. Ἐὰν ὁ τέλειος νοῦς ἠνόει ἄλλο τι ἐκτὸς ἑαυτοῦ, τότε δὲν θὰ ἦτο αὐτὸς τὸ ἄριστον, ἀλλὰ θὰ ἐζήτει τὸ «ἄριστον» εἰς τὸ νοηθησόμενον. Ὅταν ὁ νοῦς ἡμῶν σκέπτεται, ἔχομεν κίνησιν τινα πρὸς τι, ὅπερ ἀκριβῶς ἔλκει τὸν νοῦν. Καὶ ὁ μὲν ἡμέτερος νοῦς εὐλόγως στρέφεται ἔξω ἡμῶν πρὸς τι, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον, ὅπερ ἀγαπᾷ καὶ θέλει νὰ γνωρίσῃ, καθ' ὅσον ἡμεῖς δὲν εἴμεθα αὐτὸ τὸ ποθούμενον ἀγαθόν. Ὁ θεῖος Νοῦς ὅμως, ὡς τέλειος, ὡς τὸ ὑψιστον καὶ ἄριστον, ποῦ ἄλλοῦ δύναται νὰ κατευθυνθῇ ἔξω ἑαυτοῦ; Ὁ Φιλόσοφος ἐκκινεῖ πάντοτε ἀπὸ τοῦ δόγματος τῆς τελειότητος τοῦ Θεοῦ, διὸ φοβεῖται νὰ ἀποδώσῃ αὐτῷ καὶ παραμικρὸν ἀτελείας γνώρισμα. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν νόησιν τονίζει, ὅτι ὁ θεῖος Νοῦς, ὡς τέλειον, κατ' ἀνάγκην νοεῖ ἑαυτόν, ὡς τὸ μόνον ἄριστον. Ὁ Θεὸς ὡς τέλειος δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀγάπης πρὸς τι ἔξω ἑαυτοῦ, ὡς ἡμεῖς. «Οὐ γὰρ οὕτως ὁ Θεὸς εὖ ἔχει, ἀλλὰ βέλτιον ἢ ὥστε ἄλλο τι νοεῖν παρ' αὐτὸς αὐτόν». Διὰ τοῦτο δι' ἡμᾶς μὲν «τὸ εὖ καθ' ἕτερον (ἔξω που κεῖται) ἐκεῖνο δὲ αὐτὸ αὐτοῦ τὸ εὖ ἐστίν». (1). Ἄλλος πάλιν φόβος, ὅστις ἀπασχολεῖ τὸν φιλόσοφον, εἶναι τὸ ὅτι ἢ νόησις ἐὰν στηρίζεται εἰς ξένα ἀντικείμενα δὲν εἶναι τελεία νόησις, ἀλλὰ «δυνάμει» τοιαύτη. Ἡμεῖς ποὺ στηρίζομεν τὴν νόησίν μας εἰς ξένα πρὸς ἡμᾶς ἀντικείμενα,

1. Εὐδεμος Η, 1. 1245 τονίζεται ὅτι ὁ θεὸς δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀγάπης πρὸς οὐδένα.

νοῶμεν ἐν μέρει καὶ δι' ὠρισμένον χρόνον. Ὄταν π.χ. «καθεύδωμεν», διακόπτεται τελείως ἢ συνέχεια τῆς γνώσεως. Ἐὰν λοιπὸν καὶ ὁ θεῖος Νοῦς ἐζήτει ἄλλοῦ τὸ ἀντικείμενον τῆς νοήσεώς του, τότε δὲν θὰ εἶχε τελείαν, συνεχῆ, ἐνεργείαν νόησιν—Τὸ τοιοῦτον ὁμῶς θὰ ἦτο βλασφημία κατὰ τὸν φιλόσοφον.

Ἡ τελεία νόησις λοιπὸν ἀπαιτεῖ ὅπως τὸ περιεχόμενον αὐτῆς εἶναι αὐτὸς ὁ νοῶν νοῦς, τὸ κατ' ἐξοχὴν ἄριστον. Διὰ τοῦτο συμπεραίνει «αὐτὸν ἄρα νοεῖ—εἴπερ (αὐτὸς) ἐστὶ τὸ κράτιστον καὶ ἔστιν ἡ νόησις (Αὐτοῦ) νοήσεως νόησις... οὐχ ἑτέρου οὖν ὄντος τοῦ νοουμένου καὶ τοῦ νοῦ... καὶ ἡ νόησις τοῦ νοουμένου μία». Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νοοῦν καὶ νοούμενον συμπίπτουν ἀπολύτως. Ἐνταῦθα μόνον δικαιούται τὸ τοῦ Παρμενίδου· «ταῦτὸν δὲ νοεῖν ἐστὶ τε καὶ εἶναι». Γίνεται ἄμεσος συνάντησις νοοῦντος καὶ νοουμένου καὶ ἔχομεν οὕτω τὴν τελείαν, τὴν ἡρεμοῦσαν νόησιν. Νοεῖ δὲ ἑαυτὸν ὁ νοῦς κατὰ «μετάληψιν». «Νοητὸς γὰρ γίγνεται θιγγάνων καὶ νοῶν» (1). (Ἐνταῦθα καταφαίνεται πῶς ζῆ τὴν ἄμεσον νόησιν καὶ θεωρίαν ὁ Φιλόσοφος κατὰ τὴν καθαρὰν αὐτῆς μορφήν ὡς μετάληψιν καὶ ἐπαφήν). Ἐνεργεῖ δὲ ὁ θεῖος Νοῦς ὡς «ἔχων» ἐν ἑαυτῷ τὸ ἄριστον ἀντικείμενον τῆς νοήσεως. Τοῦτο εἶναι τὸ περισσὸν ἐναντι τοῦ ἰδικοῦ μας νοῦ, ὅστις δὲν ἔχει τὸ ἄριστον ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ δέχεται τοῦτο ἔξωθεν καὶ δὴ σπανίως. Ἡ δεκτικότητα μας αὐτὴ ἀκριβῶς εἰς τὸ νὰ συλλαμβάνωμεν ἔστω καὶ ἐνίοτε τὸ θεῖον, θεωρεῖται ὡς τὸ θεῖον τοῦ ἡμετέρου νοῦ. Διὸ καὶ ἡ θεωρία εἶναι τὸ ἡδιστον καὶ τὸ ἄριστον διὰ τὸν ἄνθρωπον. Εἰς τὴν τελείαν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ βλέπει ὁ φιλόσοφος τὴν ζωὴν καὶ τὴν μακαριότητα τῶν ἀνθρώπων. Ἡμεῖς εἴμεθα «ποτε», εἰς ὠρισμένας στιγμὰς τῆς ζωῆς μας καὶ διὰ «μικρὸν χρόνον» μακάριοι, ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ νοῶμεν διαρκῶς καὶ συνεχῶς. Ὁ Θεός, ὡς καθαρὰ νόησις, ὡς ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸ ἄριστον ἀντικείμενον τῆς νοήσεως καὶ «θιγγάνων» αὐτό, εἶναι αἰωνίως ζῶν καὶ μακάριος. «Εἰ οὖν οὕτως εὖ ἔχη, ὡς ἡμεῖς ποτέ, ὁ Θεὸς αἰεῖ... ἔχει δὲ ὀδί... ἡ γὰρ νοῦ ἐνέργεια ζωὴ, ἐκεῖνος δὲ ἐνέργεια· ἐνέργεια δ' ἡ καθ' αὐτὴν ἐκείνου ζωὴ ἀρίστη καὶ αἰδῖος· διὰ τοῦτο φαμέν δὲ τὸν Θεὸν εἶναι ζῶνον αἰδῖον καὶ ἄριστον» (2).

Τὸ Πᾶν κινεῖται ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν. Ἄϋλον, ἀσώματον, ἀπλοῦν, ἀμερές, ἔξω τοῦ κόσμου, χωριστόν. Καθαρὰ ἐνέργεια, χωρὶς οὐδὲν τὸ δυνάμει ἐν ἑαυτῷ. Αἰώνιον, ἀκίνητον, Νοῦς καθαρὸς, εἶναι ἡ σειρὰ τῶν ὀνομάτων, ἅτινα ἐβροήθησαν τὸν ἐμπειρικὸν φιλόσοφον, διὰ νὰ περιγράψῃ τὸ ὑπὲρ πᾶσαν περιγραφὴν χωροῦν θεῖον. Καλύτερον δὲν

1. Μετ. Α, 9 1074 β 15 1075 α 5.

2. Μετ. Α, 7. 1072 β 14 ε. Διὰ τοῦτο καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον «ἐγρήγορσις, αἴσθησις, νόησις (εἶναι τὸ) ἡδιστον, ἐλπίδες δὲ καὶ μνημαί» εἶναι καλὰ δι' αὐτά,

θά ἡδύνατο νὰ ὑπεραμυνθῆ τῆς τελειότητος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Χριστιανὸς ἀπολογητῆς (1).

Ἐκεῖνο ὅπερ φαίνεται κάπως ἀκατανόητον εἶναι ἡ ἀφαίρεσις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πάσης πρὸς τὰ ἔξω ἐνεργείας, πάσης πράξεως. Ἀκατανόητον εἶναι διὰ τὸν Ἀριστοτέλη τὸ πῶς δύναται ὁ Θεὸς νὰ ποιήσῃ τι ἢ νὰ ἔχη σχέσεις πρὸς τι, μόνος ὡν αὐτὸς τέλειος καὶ ἄριστος. Οὐδεμία πρᾶξις ἀναγκαία παρὰ τῷ Θεῷ παρὰ μόνον ἡ νόησις καὶ ἡ θεωρία ἐαυτοῦ, τοῦτο δίδει εἰς αὐτὸν τὴν ὅλην μακαριότητα κατὰ τὸν ἅπαντα αἰῶνα. Οὐδένα ψαύει, οὐδὲν κινεῖ. Καὶ ὅμως εἶναι τὸ πρῶτον κινουῦν τοῦ Παντός. Ἐνταῦθα προδίδεται σύγκρουσις τις μεταξὺ τῆς Θεολογίας τοῦ φυσικοῦ καὶ τῶν φυσικῶν πεποιθήσεων αὐτοῦ. Χωρὶς τὴν πρᾶξιν τῆς κινήσεως οὐδὲν γίγνεται ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ ὅμως τὸ πρῶτον κινουῦν οὐδὲν πράττει ἢ ποιεῖ (2). Πῶς λοιπὸν τότε κινεῖ καὶ συγκρατεῖ τὸν ὅλον κόσμον εἰς τὸ εἶναι καὶ ἐν ἐνότητι καὶ ἁρμονίᾳ; Δι' ἡμᾶς τὸ πρᾶγμα εἶναι ὄντως ἀκατανόητον. Δὲν ἔχει οὕτως ὅμως καὶ διὰ τὸν εἰλικρινῆ ἐρευνητὴν. Ὁ Ἀριστοτέλης, ὅταν ἀπεφάσισε νὰ μελετήσῃ τὸν ὠραῖον τοῦ κόσμου, ἐπεχείρησε τοῦτο οὐχὶ διὰ νὰ πλουτίσῃ τὰς γνώσεις του, ἀλλὰ διότι ἐζήτηε τοῦτο ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. «Φύσει ὀρέγεται ὁ ἄνθρωπος τοῦ εἰδέναί», ὅταν δὲ λέγωμεν φύσει, ἐννοοῦμεν ἀπὸ ψυχῆς—ψυχὴ εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ταύτης πάλιν λόγος εἶναι ὁ νοῦς. Διὰ τοῦτο σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ γνώσις. Οὐδὲν βῆμα ἐρεύνης ἔκαμνεν ὁ Φιλόσοφος χωρὶς νὰ στρέφεται πάντοτε πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ νὰ ζητῆ ἐκεῖθεν φῶς διὰ τινος ἀναλογίας. Ὅλα τὰ μυστήρια τῆς φύσεως τὰ διεφώ-

1. Μετ. Α, 7 1072 β 14 ε. Zeller μν. ε, 2 β 365 ε.

2. Zeller ε. ἀ. 373 ε. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐρωτᾷ ἀπ' εὐθείας πόθεν καὶ διατί ἐγένετο οὕτω ὁ κόσμος. Διὰ τὸν Ἕλληνα φιλόσοφον «ὁ κόσμος ἐστί», καὶ «τὸ εἶναι, εἶναι καλλίτερον τοῦ μὴ εἶναι». Διὰ μιᾶς δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὰ πάντα ὁ πεπερασμένος νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν κόσμον ἔχει πρὸ αὐτοῦ ὡς τι τὸ γεγονός. Ὁ περιέργος αὐτὸς ἐρευνητῆς τῆς φύσεως, ὃν τόσον ἀπησχόλησε τὸ πῶς τοῦ κόσμου, δὲν ὠδηγήθη ἀκόμη εἰς τὴν ἐρώτησιν «πόθεν ὁ κόσμος», ὡς Α' ὕλη. Ζητεῖ μόνον νὰ κατανοήσῃ λογικῶς τὸ φαινόμενον αὐτὸ τῆς αἰωνίου γενέσεως καὶ μεταβολῆς ὅπερ ἐστὶ ταῦτὸν τῷ τῆς αἰωνίου κινήσεως τῶν ὄντων.

Μὲ βάσιν τοῦτο μεταφερόμεθα πλεον εἰς τὸ σύστημά του: τὸ πᾶν κινεῖται πρὸς τι τὸ τέλειον, ἐὰν δὲ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἔχωμεν διαβαθμίσεις καλοῦ, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ τὸ ἄριστον. Ἄριστον δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν τοῦτο κατὰ τὴν πραγματικότητά αὐτοῦ.

Ὁ Θεὸς ἄρα ὡς ἡ ἀρίστη πραγματικότης εἶναι καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν πάντων. Τὸ πᾶν φαίνεται νοσταλγικῶς βαδίζον πρὸς τὸν Θεὸν ὅπου θὰ εὕρῃ τὴν τελείωσιν αὐτοῦ. Μόνον ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ ὅτι τὸ «οὐ ἕνεκα καὶ τὸ ὅθεν καὶ τὸ εἶδος» συμπίπτουν, ἐπιτρέπεται μόνις νὰ ἐξαγάγωμεν ἡμεῖς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν πάντων, τὸ «οὐ ἕνεκα» κατ' ἐξοχήν, τότε αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ δημιουργικὴ αἰτία τοῦ κόσμου.

τισε διὰ τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου. Διατί ὄχι καί εἰς τὸ ὕψιστον πρόβλημα τῆς συλλήψεως τοῦ ἀσυλλήπτου Θεοῦ νὰ μὴ τεθῆ ὡς βᾶσις ἡ αὐτὴ ψυχὴ; Αὐτὴ εἶναι τὸ θειότερον τοῦλάχιστον μεταξύ πάντων, ὅσα δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν.

Ἡ πεποίθησις του ὡς φυσικοῦ ὅτι ὁ κόσμος δὲν δύναται νὰ κινηθῆ καὶ συντηρηθῆ ἀφ' ἑαυτοῦ ἦτο βεβαία. "Ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρξη τὸ πρῶτον κινουῦν, ἔξω τοῦ κόσμου τούτου τῆς ἀτελείας κατ' οὐδὲν ἀτελής, εἶναι ἐπίσης λογικόν. Πῶς ὅμως καὶ διὰ τίνα λόγον τὸ ὑπερκόσμιον αὐτὸ "Ὀν, τὸ τέλειον καὶ ἄριστον, εἶναι δυνατόν νὰ ἔλθῃ εἰς τινα πραγματικὴν ἐπαφὴν πρὸς τὸν κόσμον αὐτὸν τῆς ἀτελείας καὶ τῆς διαρκοῦς νοσταλγίας; Καὶ ὅμως Αὐτὸς κινεῖ! Οὕτω συνέλαβε τὸν κόσμον καὶ τὸ Κινουῦν αὐτὸν αἴτιον ἡ ψυχὴ τοῦ ἐρευνητοῦ· τοῦτο δὲ πρέπει νὰ συλληφθῆ καὶ λογικῶς. "Ὅ,τι συλλαμβάνει ἡ ψυχὴ, πρέπει καὶ νὰ ὑπάρχη—οὐδὲν ἀνεξάρτητον ἀπολύτως μέσα εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. "Ὅλα συνδέονται πρὸς ἄλληλα. Διὰ τοῦτο καὶ πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν διαφώτισιν τοῦ προβλήματος κατὰ τὸ δυνατόν.

Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν ἐρώτησιν θὰ πρέπει νὰ σκεφθῶμεν τὸν φιλόσοφον καὶ πάλιν στραφέντα πρὸς τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον καὶ θέτοντα τὸ ἐρώτημα: Τί ἔθεσε τὴν ψυχὴν μου εἰς κίνησιν πρὸς ἔρευναν; Καὶ δὴ ἀνιδιοτελεῖ τοιαύτην καὶ χωροῦσαν μέχρι τῶν πρώτων αἰτίων, μέχρι αὐτῆς τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ κόσμου, ἐὰν τοῦτο εἶναι δυνατόν. Οὐδὲν ὑλικόν συμφέρον, οὐδεμίαν τεχνικὴν προοπτικὴν (διάσπασις τοῦ ἀτόμου π. χ.). Ἀπλῶς ἓνα αἶσθημα ἀνάγκης τῆς γνώσεως τῶν ἀρχῶν τοῦ κόσμου. Μία ἀγάπη πρὸς τὸ νοητὸν μὲ ἔθεσεν εἰς κίνησιν πρὸς ἔρευναν, πρὸς κατανόησιν καὶ κατάκτησιν τοῦ νοητοῦ. Ὁ κόσμος ὅμως δὲν κινεῖται πρὸς ἐμέ, οὐδὲ μὲ κινεῖ διὰ τινος αἰσθητῆς ἐπαφῆς. Καὶ ὅμως ὁ νοῦς μου κινεῖται πρὸς ἀναζήτησιν καὶ συνάντησιν αὐτοῦ, ὡς τοῦ ὀρεκτοῦ. Ὡστε, «τὸ ὀρεκτὸν καὶ τὸ νοητὸν κινεῖ οὐ κινούμενα». Ἐξ ἔρωτος λοιπὸν πρὸς τὸ νοητὸν κινεῖται ὁ νοῦς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς γνώσεως.

Ἐξ ἀγάπης ἄρα καὶ ἔρωτος πρὸς τὸ πρῶτον Κινουῦν, ὡς τὸ ποθητὸν ἀγαθόν, κινεῖται καὶ ὁ ὅλος κόσμος ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ὄντολογίας. Καὶ ἄλλοι μὲν δέχονται τὸ Ἄγαθόν ὡς ἀρχὴν, πλήν, παρατηρεῖ ὁ ἀκριβολόγος, δὲν ἐξηγοῦν τὸ πῶς. «Τοῦτο μὲν ὀρθῶς ὅτι ἀρχὴν (ποιοῦσι τὸ ἀγαθόν) ἀλλὰ πῶς τὸ ἀγαθὸν ἀρχὴ οὐ λέγουσι, πότερον ὡς τέλος ἢ ὡς κινήσαν ἢ ὡς εἶδος... ἔτι διατί αἰεὶ ἔσται γένεσις καὶ τί τὸ αἴτιον οὐδεὶς λέγει... διατί γὰρ μετέσχευ ἢ μετέχει». Ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν ὡς τὸ τέλειον καὶ τὸ ἄριστον ἀναπτύσσεται τὸ γίνεσθαι καὶ ἡ αὔξησις καὶ ἡ τελειοποίησις τῶν πάντων. «Διὰ τὸ τὴν ὕλην ἐφίεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι τοῦ θείου καὶ ἐφετοῦ» διαπιστώνει ὁ φιλόσοφος (1). Τοῦτο εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα

1. Μετ. Θ, 6. 1048 β 17,

ἀνακάλυψις τοῦ Σταγειρήτου. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν δημιουργεῖ τὴν πρώτην κίνησιν εἰς τὰ ἔξω, τὰ ἀνώτατα στρώματα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐκεῖθεν μεταδίδεται ἢ κίνησις μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου μορίου τοῦ αἰσθητοῦ τούτου κόσμου. Τὸ ἐν γίνεται σκοπὸς τοῦ ἄλλου ἀπὸ τὰ ἀνώτατα μέχρι τὰ κατώτατα καὶ ἐκ τούτων πάλιν διὰ τῶν ἀνωτάτων μέχρι τοῦ Θεοῦ. Ἐκαστον περὶ ἑαυτῷ καὶ περὶ τὸν ἄμεσον σκοπὸν αὐτοῦ καὶ ὅλα μαζὺ περὶ τὸν νοητὸν ἥλιον τοῦ παντός. Τὰ πάντα κινουῦνται αἰωνίως, «εἰ καὶ καταλάβουν τὸ ἐφ' ᾧ κατελήφθησαν», θὰ ἔλεγεν ὁ Παῦλος. Ἐκαστον ὃν κοινωνεῖ τοῦ αἰωνίου κατὰ δύναμιν. Ἐάν ὁ ἀτελής κόσμος φθάσῃ τὸν ποθητὸν Θεὸν κατὰ τὸ δυνατόν, ἐκεῖ θὰ σταματήσῃ πλέον. Ἐν Αὐτῷ θὰ εὔρη τὴν ἡρεμίαν του. «Καὶ ἔστιν ἄριστον αἰεὶ καὶ ἀνάλογον τὸ πρῶτον... κινεῖ δὲ ὡς ἐρώμενον, κινούμενον δὲ (τὸ ἐρῶν ἄνω στερέωμα) τᾶλλα κινεῖ... κινεῖ δὲ ἕως οὗ καταλάβῃ τὸ ἀγαθόν· καταλαβὼν δὲ ἴσταται». «Πάντα γὰρ παύεται κινούμενα ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον» (1). Ἐπειδὴ ὁμως τὸ «ἀγαθόν» καθ' αὐτὸ εἶναι ἄπειρον καὶ οὐδέποτε συμπίπτει τὸ ὅλον αὐτοῦ μὲ τὸ σύνολον τῶν ἐν τῇ φύσει ἀγαθῶν, διὰ τοῦτο ἔχομεν καὶ ἄπειρον τὴν κίνησιν καὶ τὸ γίγνεσθαι (2). Ἐπειδὴ τὰ ὑλικά δὲν δύνανται νὰ μετάσχουν πλήρως τοῦ θείου καὶ αἰωνίου τοῦ «κυριωτέρως ἔχοντος τὸ εἶναι», διὰ τοῦτο ἔχομεν τὴν διαρκῆ γένεσιν καθ' ἣν ἕκαστον ὃν κοινωνεῖ τοῦ αἰωνίου κατὰ τὸ δυνατόν.

1. Μετ. Λ, 7. 1072 α 28 ἐ. Περὶ Οὐρ. Α, 9. 279 α 36. «Ὁ κόσμος ὁμως ὡς κυκλικῶς κινούμενος, ἀπαυστον κίνησιν κινεῖται». Διότι τοῦ «κύκλω σώματος ὁ αὐτὸς τόπος (ἐστὶν ὁ) ὅθεν ἤρξατο καὶ εἰς ὃν τελευτᾷ».

2. Μετ. Λ, 7. 1072 β 3 ἐ. «ἢ δύναται μετέχειν ἕκαστον κοινωνεῖ ταύτη τὸ μὲν μᾶλλον τὸ δ' ἦττον». Τοῦτο ἐννοεῖ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ὑπὸ τὸν ὄρον Φύσις ἢ «Κόσμος» ἢ καὶ αἰών. Ὁ «εἰς οὐρανὸς» ἐξ ἅπαντος τοῦ φυσικοῦ καὶ αἰσθητοῦ σώματος συγκείμενος ὀνομάζεται τριχῶς. «εἰώθαμεν γὰρ τὸ ἐσχατον καὶ τὸ ἄνω μάλιστα καλεῖν οὐρανόν, ἐν ᾧ καὶ τὸ θεῖον πᾶν ἰδρῦσθαι φαμέν, ἄλλο δὲ τρόπον τὸ συνεχές σῶμα τῇ ἐσχάτῃ περιφορᾷ τοῦ παντός. ἐν ᾧ σελήνη καὶ ἥλιος ἔνια τῶν ἀστρῶν... ἔτι δ' ἄλλως λέγομεν οὐρανὸν τὸ περιεχόμενον σῶμα (ὡς τὸ ὅλον) ὑπὸ τῆς ἐσχάτης περιφορᾶς. Ἐξω τοῦ οὐρανοῦ, ἐξω τῆς ἐσχάτης περιφορᾶς «οὔτε ὑπάρχει σῶμά τι» οὐδὲ γενέσθαι δυνατόν... (διότι ἐλλείπουν χῶρος καὶ χρόνος) «οὐδὲ τόπος οὐδὲ κενὸν οὐδὲ χρόνος ἐστὶν ἐξω τοῦ οὐρανοῦ», διόπερ ἐάν ὑπάρχουν ἐξω ὄντα τινά, εὐτά θὰ εἶναι νοητά, αἰώνια, ἐκτὸς χρόνου καὶ χώρου.

«Οὐτ' ἐν τόπῳ τακεῖ πέφυκεν, οὔτε χρόνος αὐτὰ ποιεῖ γηράσκων, οὐδ' ἐστὶν οὐδενὸς οὐδεμία μεταβολὴ τῶν ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτην τεταγμένην φορᾶν, ἀλλ' ἀναλλοίωτον καὶ ἀπαθῆ τὴν ἀρίστην ἔχοντα ζωὴν καὶ αὐταρκεστάτην διατελεῖ τὸν πάντα αἰῶνα... κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ τὸ τοῦ παντός οὐρανοῦ τέλος καὶ τὸ τὸν πάντα χρόνον καὶ τὴν ἀπειρίαν περιέχον τέλος αἰῶν ἐστὶν, ἀπὸ τοῦ αἰεὶ εἶναι εἰληφὸς τὴν ἐπωνυμίαν, ἀθάνατος καὶ θεῖος. Ὅθεν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐξήρηται, τοῖς μὲν ἀκριβέστερον, τοῖς δ' ἀμαυρῶς τὸ εἶναι τε καὶ τὸ ζῆν». Ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀναφορὰν ἐνὸς ἑκάστου πρὸς τὸ αἰώνιον! (Περὶ Οὐρ. Α, 9, 278 β 2 ἐ).

Ἐπειδὴ θεωρητικῶς κατῆλθεν ὁ ἐμπειρικὸς μέχρι τῆς τελευταίας ἀναλύσεως καὶ τοῦ τελευταίου μορίου τῆς γῆς εἰς ὕλην καὶ μορφήν, ἀφοῦ ἐνέβαλεν εἰς τὴν ὕλην τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν μορφήν αὐτῆς, ἐξ οὗ ἔρωτος ἐγένετο ὁ πρὸ ἡμῶν ἔμμορφος καὶ ποικιλόμορφος κόσμος, δίδει τῶρα τὴν αὐτὴν νοσταλγίαν εἰς τὸν ἔμμορφον πλέον τοῦτον καὶ μεγαλειώδη κόσμον μὲ γενικὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἔξω τοῦ κλειστοῦ τούτου κόσμου, τοῦ «οὐρανοῦ», πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ὑψίστη μορφή τοῦ κόσμου, ὁ ἀνώτατος σκοπὸς τῶν ὄντων, τὸ ὑψιστον ἀντικείμενον τῆς νοσταλγίας, ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ τὸ τέλος εἰς ὃ κατατείνει ἡ ὅλη προσπάθεια τοῦ κόσμου. Καλλίτερον δὲν ἠδύνατο νὰ περιγράψῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸ τέλειον καὶ αὐτάρκες τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐγγύησιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ κόσμου. Τὰ πάντα ἔχουν σταθερῶς προσανατολισθῆ πρὸς τὰ ἄνω. Οὐδεὶς φόβος πλέον διὰ παρέκκλισιν ἀπὸ τοῦ σκοποῦ, πολὺ ὀλιγώτερον διὰ καταστροφὴν τοῦ κόσμου. «Εἰ μένει τὸ Κινοῦν, μενεῖ καὶ ὁ Κόσμος». Τὸ ὠραῖον Σύμπαν εἶναι καλῶς διατεταγμένον κατ' ἀνιούσας βαθμίδας τελειότητος καὶ σκοπιμότητος μέχρις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τῆς πρώτης πηγῆς τοῦ εἶναι καὶ τῆς κυρίας αἰτίας τῆς Τάξεως καὶ τῆς Ἀρμονίας ἐν τῷ παντί.

Ἄν ὁ ἄνθρωπος ζητῇ παντοῦ τὸ καλόν, εὕρισκει τοῦτο ἐν τῷ κόσμῳ, τόσον ἐν τῇ ἐν αὐτῷ παρατηρουμένῃ τάξει ὅσον καὶ ἐν τῷ Πρώτῳ Κινοῦντι, τῇ Μορφῇ τοῦ Κόσμου.—Ἐντὸς αὐτοῦ ἐνεργεῖ καὶ ὁμως ἔξω τοῦ Κόσμου καὶ διάφορον αὐτοῦ εἶναι καὶ μόνος ἀσφαλῆς ἐγγυητῆς τῆς αἰωνιότητος (1). Μόνον ὁ Ἰωάννης θὰ προσθέσῃ δύο ἀκόμη πολυσημάντους λέξεις, αἵτινες θὰ προσδώσουν ὅλως νέαν ἔννοιαν εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἰδέαν. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ» καὶ «πατὴρ» ἡμῶν. «Αὐτὸς πρῶτον ἠγάπησεν ἡμᾶς, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀγαπῶμεν Αὐτόν». «Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήκαμεν τὸν Θεὸν ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς (Α' Ἰω. 4, 9—10). Ταῦτα ὁμως δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν φυσικὴν κατάκτησιν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἀλλ' εἶναι αὐτοαποκάλυψις τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν.

Ἐδῶ πρέπει πλέον νὰ ἀνέπνευσεν ὁ Σταγειρίτης. Ὁ ἀγαπητὸς τοῦ κόσμου ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἀσφαλῆ ἐγγύησιν τοῦ ἀπείρου, τοῦ ἀκινήτου, ἀναλλοιώτου καὶ αἰωνίου.

1. E. Meyer μν. ἔρ. σελ. 231.

ΙΔΕΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗ

Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ὠραίου μὲν ἀλλὰ καὶ μεταβλητοῦ, ἀβεβαίου καὶ φθαρτοῦ τούτου κόσμου, ὅστις κεῖται μεταξύ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι, συνέλαβεν ὁ Πλάτων, ὡς ποιητικὸς τύπος, τὸν κόσμον τῶν Ἰδεῶν. Ἀνέβη ἀμέσως καὶ ἐν μέρει μυθολογικῶς, χωρὶς νὰ ζητήσῃ νὰ δικαιώσῃ καὶ λογικῶς καὶ λεπτομερῶς τὴν πορείαν του αὐτὴν—καίτοι δὲν ἀγνοεῖ τὰς διαφόρους διαβαθμίσεις ἐν τῇ φύσει, αἵτινες ἀκριβῶς καὶ τὸν ὠδήγησαν μέχρι τῶν Ἰδεῶν. Διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς οὐτοπιστής.

Ὁ Ἀριστοτέλης κατέκρινε πρῶτος τὸν διδάσκαλόν του καὶ δὴ αὐστηρὰ—καίτοι τὸ κυρίως φιλοσοφικόν του ἔργον στηρίζεται ἐπὶ τῆς περὶ Ἰδεῶν θεωρίας τοῦ Πλάτωνος. Μὲ μεγαλύτερον ζῆλον ἀναλαμβάνει νὰ σώσῃ τὴν πραγματικότητα τοῦ αἰσθητοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὸν διχασμὸν εἰς αἰσθητὸν καὶ ὑπεραισθητὸν κόσμον.

Ὁ κόσμος ὅμως φαίνεται πρὸ αὐτοῦ ὄντως διφυής. Διὰ τοῦτο ἐπινοεῖ παρὰ τὴν ὕλην, ἣτις εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ φυσικοῦ κόσμου, καὶ τὴν ὕπαρξιν τῆς μορφῆς, ἣτις ἠνωμένη ἀχωρίστως πρὸς τὴν ὕλην φέρει τὰ ὄντα ἀπὸ τοῦ «δυνάμει εἶναι εἰς τὸ ἐνεργεῖα εἶναι», εἰς τὴν πραγματικότητα.

Τί εἶναι ὅμως λογικῶς τὸ «δυνάμει εἶναι»; Δόγματος δογματικώτερον! Πάντως ἡ νοητὴ αὐτὴ διαίρεσις εἶναι ἡ ἀναγκαία τελευταία δυνατὴ λογικὴ σύλληψις τοῦ μυστηρίου τοῦ κόσμου ἐν ᾧ ζῶμεν—«παρὰ δὲ τῷ Θεῷ πάντα δυνατὰ ἐστὶ» θὰ ἔλεγεν ὁ Χριστιανὸς Φιλόσοφος. Πέραν τῆς πτωχῆς αὐτῆς λογικῆς συλλήψεως θὰ χωρῆ πάντα ἡ διαίσθησις τοῦ Πλάτωνος, ἡ ἔξωθεν ἀποκάλυψις. Ἀργότερον καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐδέχθη ὡς ἔξωθεν ἐρχόμενον τὸν καθαρὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, δι' οὗ συλλαμβάνομεν τὰς ὑψηλὰς Ἀληθείας.

Ὁ Πλάτων νοεῖ τὰς Ἰδέας ἀντικειμενικῶς ὑπαρχούσας, ὡς τελειὸν τινα κόσμον, ἐν τινι τόπῳ νοητῷ—ἐν τῷ θείῳ Νῶ, ὡς τὸν κατενόησαν οἱ μετ' ἐπειτα—καὶ ἐνεργούσας ἐπὶ τῆς σχεδὸν μὴ ὑπαρχούσης ὕλης. Ὁ Ἀριστοτέλης δέχεται τὴν ἀσύλληπτον καθ' ἑαυτὴν μορφήν ἐντὸς τοῦ κόσμου, ἐπὶ ἀσύλληπτου ἐπίσης ὕλης ἐνεργοῦσαν καὶ φέρουσας εἰς τὸ εἶναι τὸ πᾶν.

Ἐπίδρασις τῆς Ἰδέας τοῦ Πλάτωνος ἐπὶ τὴν ὕλην μᾶς δίδει ὡς ἀπεικασμα ἑαυτῆς τὸ φυσικὸν ἀντικείμενον. Ἐπίδρασις τῆς μορφῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπὶ τὴν ὕλην μᾶς δίδει τὰ ἀντικείμενα τοῦ κόσμου, πλὴν ὡς συμβεβηκότα. Ἐὰν θελήσωμεν νὰ συλλάβωμεν πλησιέστερον τὸ δόγμα τῆς μορφῆς τοῦ Ἀριστοτέλους μὲ ὅλον αὐτῆς τὸ περιεχόμενον—ὡς δύνανται φέρουσας εἰς τὴν πραγματικότητα, ὀδηγοῦσαν εἰς σκοπὸν, οὔσαν αὐτὴν σκοπὸν, οὐσίαν, ποιότητα καὶ σχῆμα ἐκάστου ὄντος—τότε δὲν ἀπέχομεν καθόλου ἀπὸ τὰς Ἰδέας τοῦ Πλάτωνος. Ἀμφότεροι βαδίζουσι ψη.

λαφητά, μόνον ὅτι ὁ ὀρθολογιστής ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐρεύνης χαράσσει κύκλους καὶ ὑψώνει ὄρια λογικά, ὅπου ἡ περαιτέρω πορεία τῆς ἐρεύνης εἶναι δύσκολος, ἀπλούστατα διότι ἡ ἐρευνα χωρεῖ εἰς τὸ "Ἀπειρον! Δημιουργεῖ οὕτως ἓνα κλειστὸν κόσμον ἐρεύνης, ὅπου ἡ ἐργασία φαίνεται εὐκολωτέρα καὶ ὁ ἐρευνητὴς σιφίστερος πρὸς ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς ἄλλους. (Καὶ ὁ σημερινὸς ἐρευνητὴς, μετὰ ἀπὸ 2300 περίπου ἔτη ἐρεύνης—πνιγόμενος μέσα εἰς τὸ πέλαγος τῶν προβλημάτων πού ἀνοίγει πρὸ αὐτοῦ ἡ πρόοδος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἀπνευστὶ ἀκούοντας αὐτὸν φοιτητάς, τοὺς διψῶντας νὰ μάθουν, λέγει: «Ἄς θεωρήσωμεν τὴν πλευρὰν αὐτὴν πρὸς στιγμὴν λελυμένην διὰ νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ προβλήματός μας... διότι ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν». Περιωρισμένος εἶναι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄπειρος ἡ Ἀλήθεια).

Ὄταν ὁμοῦς ὁ Ἀριστοτέλης κατῶρθωσε νὰ συλλάβῃ τὸν ὅλον κόσμον πρὸ αὐτοῦ, τότε εἶδε τὴν ἔλλειψιν καὶ τὴν ἀνεπάρκειαν αὐτοῦ. Εἶδεν ὅτι ὁ κόσμος δὲν νοεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ. Διὸ καί, εἰλικρινῆς πρὸς ἑαυτὸν, ἐδέχθη τὸ μεγάλο ἐρώτημα: «Πόθεν ἡ πρώτη κίνησις;». Τότε πίπτουν τὰ ὄρια καὶ αἴρονται οἱ φραγμοὶ καὶ ὁ ἐρευνῶν νοῦς ζητεῖ ἐλεύθερα τὸ Πρῶτον Κινοῦν ἔξω τοῦ κόσμου, ὡς τὴν Μορφήν καὶ «τὸ τί ἦν εἶναι τὸ Πρῶτον». Ἐκεῖ πλέον δὲν ἔχει νὰ κάμῃ διάκρισιν μεταξὺ μορφῆς καὶ ὕλης, μερικῶν καὶ γενικῶν ἢ μεταξὺ γνώσεως καὶ εἶναι, διότι ἔχομεν "Ἐν, ἀπλοῦν ὄν, τὸ ὁποῖον ἀσκεῖ τὸν αὐτὸν ὡς καὶ ἡ Ἰδέα τοῦ Ὑψίστου Ἀγαθοῦ τοῦ Πλάτωνος ρόλον.

Ὄταν δὲ λέγῃ ὁ Ἀριστοτέλης πόθεν ἡ κίνησις; ἐννοεῖ ἀκριβῶς πόθεν ὁ κόσμος, διότι ἡ κυρία οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ κίνησις καὶ δὴ ἡ κατὰ τάξιν καὶ σκοπὸν γενομένη τοιαύτη. Ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ κόσμου, ζητεῖ οὕτω νὰ καταλάβῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ θείου—Δὲν δυσκολεύεται δὲ ἐνίοτε νὰ ταυτίσῃ τὴν φύσιν πρὸς τὸν Θεόν. «Ὁ Θεὸς καὶ ἡ φύσις οὐδὲν μάτην ποιεῖ».

Ἡ ἐνότης καὶ σκοπιμότης τῆς κινήσεως ἐν τῷ κόσμῳ ἐξηγεῖται μόνον διὰ τῆς μιᾶς ἀνωτάτης λογικῆς ἀρχῆς τῆς κινήσεως. Διὸ οὐχὶ ἄνευ λόγου εἰς τὰ κύρια ἔργα αὐτοῦ συνδέει τὴν ἀπόδειξιν περὶ τῆς πραγματικότητος τοῦ ἀνωτάτου ὄντος μὲ τὴν ἐξέτασιν τῆς κινήσεως τοῦ κόσμου. Ἡ κίνησις εἶναι ἐκείνη, δι' ἧς τὸ μεταβλητὸν μᾶς παραπέμπει ἀμεσώτατα πρὸς τὸ ἀναλλοίωτον, ὡς τὸν ὄρον πάσης μεταβολῆς (1).

Ὁ νοῦς τοῦ Ἀναξαγόρα, καὶ αἱ Ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος καὶ ἰδίᾳ ἡ Ἰδέα

1. Τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔρχονται ἐκ τινος καὶ πορεύονται «πρὸς τι». Ἡ πορεία ἔχει ἀνάγκην σταθερᾶς κατευθύνσεως. «Πῶς γὰρ ἔσται τάξις μὴ τινος ὄντος αἰδίου καὶ χωριστοῦ καὶ μένοντος;». Ὡστε «μία πάντως καὶ ἡ αὐτὴ (ἀρχὴ) τῶν ἀϊδίων καὶ τῶν φθαρτῶν», ὅσον «ἄπορον» καὶ ἂν εἶναι τοῦτο. ΜΥ Κ, 2, 1060 α 23 ε.

τοῦ Ὑψίστου Ἀγαθοῦ, ὡς καὶ ὁ Νοῦς ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἡ ψυχὴ ἐν τῷ κόσμῳ, ὑποστασιοποιούμενα ἐν τῇ Μορφῇ καὶ δὴ τῇ Ὑψίστῃ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐντὸς τοῦ κόσμου καὶ ὁμῶς ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπαρχούση καὶ ἐνεργούση ἐν αὐτῷ, σώζει τὴν τάξιν τῶν Εἰδῶν ἀπὸ τὸ χάος εἰς τὸ ὅποιον ὀδηγεῖ ἡ μηχανικὴ θεωρία (*) καὶ δίδει πραγματικὸν νόημα εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὡς ἐπὶ μέρους φαινόμενα ἀλλὰ καὶ ὡς σύνολον λαμβανόμενον, μὲ σταθερὸν προσανατολισμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸ θεῖον καὶ αἰώνιον.

Ἀντάξιος μαθητῆς τοῦ μεγάλου διδασκάλου ὁ Ἀριστοτέλης ἦντλησεν ἀπ' αὐτοῦ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν Ἀλήθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ κόσμου. Ἐρησκευτικώτερος τύπος ὁ Πλάτων συνέλαβεν ἀπ' εὐθείας καὶ μυστικῶς τὸν μεγαλειώδη νοητὸν κόσμον τῶν Ἰδεῶν, ὡς τὴν κυρίαν πραγματικότητα τοῦ κόσμου καὶ μὲ τὴν Ἰδέαν τοῦ Ἀγαθοῦ εἰς τὴν κορυφὴν ὡς τὴν μοναδικὴν πηγὴν καὶ αἰτίαν τῶν πάντων, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸν τελικὸν αὐτῶν σκοπὸν. Ἐμπειρικῶς τύπος ὁ μαθητῆς αὐτοῦ ζητεῖ νὰ γεφυρώσῃ καὶ λογικῶς ὅ,τι ὑπερβατικῶς συνέλαβεν ὁ διδάσκαλος. Ζητεῖ νὰ δαμάσῃ πῶς τὴν ἀκράτητον φυσικὴν πρὸς τὰ ἄνω ροπὴν τῆς ψυχῆς καὶ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον. Προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ διὰ τοῦ νοῦ τὰ πάντα. Ζητεῖ νὰ τακτοποιήσῃ καὶ «νοικοκυρεύσῃ» ὅλας τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ κατακτήσεις καὶ νὰ τοποθετήσῃ τὰ πάντα εἰ δυνατόν ἔμμορφα μέσα εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ ὠρισμένα πρὸς τοῦτο κατεσκευασμένα «καλούπια» τῆς λογικῆς.

Ἀπορεῖ κανεὶς καὶ ἐξίσταται, ὅταν μελετῶν παρακολουθῇ τὸ δαιμόνιον αὐτὸ Ἑλλ. πνεῦμα σκυμμένον ἐπάνω ἀπὸ τὰ μεγαλεῖα τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ μὲ ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν νὰ ἀκροᾶται εὐλαβῶς τὸν λεπτὸν κτύπον τῆς καρδίας τῶν ὄντων, νὰ ὁμιλῇ πρὸς αὐτὰ—διότι ὅλα ἔχουν ψυχὴν κατὰ τὸν φιλόσοφον—καὶ νὰ χωρῇ μετὰ περισσῆς προσοχῆς εἰς τὴν ἀνατομίαν καὶ περιγραφὴν τῶν πάντων. Χωρὶς τὰ σημερινὰ

1. Οὕτω ὁ Ἀριστοτέλης, ἐνῶ ἐν τῷ κλειστῷ φυσικῷ κόσμῳ δημιουργεῖ χωρῶν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἐξελικτικῶς, κατὰ τὸ σύνολον ὁμῶς αὐτοῦ βλέπει αὐτὸν ἐκ τῶν Ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Ἐκ τῆς μορφῆς πρὸς τὰ γιγνόμενα ἐξ αὐτῆς. Ἡ Πρώτη μορφή τὸ «κυριωτέρως ἔχον τὸ εἶναι», εἶναι ἡ Πρώτη Ἀρχή.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ κόσμου ὑπῆρξεν ἡ ὕλη καὶ ἡ μορφή καὶ ἡ πρώτη ἔνωσις αὐτῶν. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», ἀρχίζει καὶ ὁ θεόπνευστος προφήτης, χύνων φῶς εἰς τὸ ἀνιγμα πού καλύπτει τὸ μυστήριον τοῦ κόσμου.

Ὁ κόσμος, ὅπως φαίνεται πρὸ ἡμῶν, ἔχει ἀρχὴν καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ κόσμου ἦν ὁ Θεός, ὅστις ἐποίησεν αὐτόν. Ὁ εἰς τὸν κλειστὸν χῶρον ἐρευνῶν λογικὸς ἄνθρωπος θὰ κινῆται μόνον εἰς τὸ μεταξὺ μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἐνὸς τέλους. Ἀνικανοποίητος ὁμῶς ὁ νοῦς θὰ ζητῇ τι πρὸ τῆς Ἀρχῆς καὶ θὰ ἐπιθυμῇ κάτι πού εὐρίσκεται μετὰ τὸ τέλος. Τοῦτο θὰ διαφωτίσῃ μετὰ βεβαιότητος μόνον ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τοῦ ὁ Λόγος «ἦν ἐν ἀρχῇ» καὶ τῆς «βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος».

μέσα έρεύνης κατορθώνει διά τῆς ψυχῆς του νά εἰσδύσῃ εἰς τὸ ἐσωτέρικόν ἐνὸς ἐκάστου ἀντικειμένου, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τυπικὴν γνῶσιν αὐτῶν μόνον.

Ἐστάθηνεν καὶ ἡμεῖς ποτέ—ψυχικῶς ἤρεμοι—πρὸ τῆς ἐπιβλητικῆς καλλονῆς ἐνὸς μικροῦ ἀνθους μετὰ τὴν Ἀριστοτέλειον ἐρώτησιν : «Τί ; πῶς ; πόθεν καὶ πρὸς τί τοῦτο ;». Καὶ ὅμως τοῦτο θὰ μᾶς ὠφέλει κατὰ πολὺ πρὸς γνῶσιν τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἡ φύσις καὶ ὁ Θεὸς οὐδὲν μάτην ποιεῖ, διαπιστώνει ὁ φιλόσοφος. «Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ, ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα», προεῖπεν ὁ θεόπνευστος ὑμνωδός. Φύσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ ζητεῖν. «Ζητεῖτε καὶ εὕρησεται» εἶναι καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ πίστις. Τὸ «φύσει ὀρέγεσθαι τοῦ εἰδέναι τὸν ἀνθρώπον» διά τὸν Ἀριστοτέλην δὲν εἶναι λογικόν τι καὶ ἀφηρημένον κατασκευάσμα ἀλλὰ δογματικὴ ἔκφρασις τοῦ πραγματικοῦ ἐσωτερικοῦ βιώματος τῆς πρὸς τὰ ἄνω ροπῆς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Εἰς τὴν θεωρίαν, τὴν ἄμεσον γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, θὰ εὕρῃ τὴν τελείαν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἀνήσυχος καὶ ἀκούραστος κινεῖται ἀπὸ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω καὶ ἀπὸ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ζητῶν παντὶ τρόπῳ νά συλλάβῃ τὸ νόημα τῆς ζωῆς· «φιλοσοφεῖ ἐρευνῶν καὶ ἐρευνᾷ φιλοσοφῶν. Καμμία μεταφυσικὴ χωρὶς ἐμπειρικῶς βεβαιωθεῖσαν βάσιν, ἀλλὰ καὶ καμμία φυσικὴ ἔρευνα χωρὶς τὴν φιλοσοφικὴν διείσδυσιν τῆς ἐπεξεργαζομένης ὕλης. Φιλοσοφῶν ἐρευνητῆς τῆς φύσεως καὶ ἐν τῷ πειράματι προσανατολιζόμενος φυσικός» Διὰ τοῦ τελευταίου ἰδίᾳ συμπληροῖ τὸν Πλάτωνα καὶ γίνεται περισσότερον πραγματιστής, γίνεται ἀνθρωπινώτερος δι' ἡμᾶς καὶ διά τοῦτο ἀγαπητότερος.

Ἀπὸ τὰ φαινόμενα ἀντικείμενα εἰς τὰ μόλις νοητὰ συστατικὰ αὐτῶν, τὴν ἄμορφον καὶ ἄσχημον ὕλην καὶ τὴν ταύτην μορφοῦσαν καὶ σχηματοποιοῦσαν μορφήν. Ἀπὸ τῆς ἐν ἀρχῇ ἐνώσεως αὐτῶν ἐξάγει τὴν Πρώτην Νοητὴν Οὐσίαν ὡς τὸ γενικὸν φόντον τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου. Τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἀποτελοῦν τὴν πρώτην αἰσθητὴν εἰς ἡμᾶς ἔνωσιν, τὴν πρώτην γένεσιν τοῦ κόσμου. Ἐξ αὐτῶν παράγεται περαιτέρω ὁ ὅλος ποικιλόμορφος, ἐνιαῖος κόσμος. Ἀπὸ τὰ ἄτομα εἰς τὰς οἰκογενείας καὶ ἀπὸ ταύτας εἰς τὸν ὅλον οὐρανόν. Ἀπὸ τὸν νοῦν καὶ τὸν σκοπὸν ἐν τῇ ἀνθρώπινῃ τέχνῃ ἀνεβαίνει εἰς τὸν νοῦν καὶ τὸν σκοπὸν ἐν τῇ φύσει. Ὅταν ἡ κλειστὴ φύσις δὲν τὸν ἱκανοποιῇ, διασπᾷ τὰ λογικὰ ὅρια καὶ ὁ νοῦς ἐλεύθερος ζητεῖ τὸ πρῶτον κινουῦν ἀκίνητον ἔξω τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἔξω «καὶ τῆς ἐξωτάτης φορᾶς» ὡς καθαρὰν ἐνέργειαν, καθαρὸν νοῦν, νόησιν νοήσεως. Καίτοι δὲν ἐκκινᾷ ἀπὸ θρησκευτικὸν ὀρισμὸν, ἐκ τῆς ἐπισταμένης καὶ συνεχοῦς μελέτης τῆς φύσεως φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ πρώτη αἰτία τῆς κινήσεως καὶ τῆς τάξεως ἐν τῷ παντί τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς τοιαύτης.

Ἡ ψηλάφησις ἔφθασε μέχρι τῶν πυλῶν τοῦ θείου. Ὁ ὅλος κόσμος ἴσταται ζῶν πρὸ τῶν νοερῶν ὀφθαλμῶν τοῦ φιλοσόφου. Μὲ τὴν ἀσημαντον ὕλην καὶ ὅμως περιέχουσιν «δυνάμει» τὸ πᾶν ἐν ἑαυτῇ· μὲ τὴν μόλις νοητὴν καὶ ὅμως παντοδύναμον καὶ πολυμόρφως ἐνεργοῦσαν καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι φέρουσιν μορφήν. Καὶ ὅλα μαζί ἀπὸ μίαν ἀόρατον δύναμιν, ἣτις ὠθεῖ ἐσωτερικῶς ἢ ἔλκει ἐξωτερικῶς ὡς ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν, ὡς πρὸς τὸ ποθητὸν τέλειον ἀγαθόν, τὴν μόνην ἀρχὴν καὶ τὸν μοναδικὸν σκοπὸν τῶν πάντων. Εὐθύς ὡς τι παύσῃ νὰ φέρεται πρὸς αὐτόν, ἔπαυσε πλέον νὰ βαδίζῃ πρὸς τὴν τελείωσιν ἑαυτοῦ, πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ· ἔχασε τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν καὶ γίνεται «φυσικὸν τέρας». Ταῦτα εἶναι μυστήρια ἀνέκφραστα τοῖς πολλοῖς, ὅτινα δεῖν νὰ ἀκροώμεθα καὶ νὰ μαντεύωμεν μέσα ἀπὸ τοὺς λεπτοὺς ἀρμονικοὺς παλμοὺς τῆς εὐγενοῦς ψυχῆς τῶς ὀλίγων μεγάλων. Βιώματα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀνεξήγητα καὶ ἀνέκφραστα. Ὁ ἀνθρώπος θὰ διαισθάνεται παντοῦ τὴν ἀτέλειαν, διὸ καὶ ἡ ψυχὴ του φύσει θὰ ῥέπῃ πρὸς ἀναζήτησιν τῆς λυτρώσεως κάποιου ἄλλοῦ. Εἴτε διὰ τῆς ποικιλομόρφου λατρείας πράττει τοῦτο εἴτε διὰ τῆς πτήσεως εἰς τὸν κόσμον τῶν Ἰδεῶν εἴτε καὶ διὰ τῆς Ἐπιστημονικῆς ζητήσεως καταλήγων εἰς τὸ πρῶτον Κινοῦν Ἀκίνητον. Ὁ κόσμος ἐν ᾧ ζῶμεν εἶναι τόσον ὠραῖος, ὥστε ἀξίζει νὰ τὸν ἀγαπῶμεν, ἀλλ' εἶναι καὶ τόσον ἀτελής, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ κρατήσῃ δεδεμένην πρὸς αὐτὸν μίαν εὐγενῆ ψυχὴν. Τὸ ἀγαθόν, τὸ ὠραῖον καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ κόσμου τούτου θὰ ἀποτελοῦν πάντοτε τὸν δρόμον μόνον πρὸς τὸν Θεόν, ὡς τὴν μόνην Ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο χωρῶν διὰ μέσου τῶν βαθμίδων τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ὠραίου ἀνέρχεται πάντα ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου μέχρις «ἔξω τοῦ οὐρανοῦ», μέχρις αὐτοῦ τοῦ κατωφλίου τοῦ θείου. Ἐκεῖ πλέον πρέπει «νὰ λύσῃ τὸ ὑπόδημά του», νὰ ταπεινωθῇ καὶ νὰ ἀφήσῃ ἑαυτὸν ἐλεύθερον νὰ δεχθῇ τὴν χάριν τῆς θείας Ἀποκαλύψεως. Ἀρκεῖ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ Θεὸς κυβερνᾷ τὸν κόσμον καὶ ἅς μὴ δύναται νὰ ἐρευνήσῃ καὶ λογικῶς τὸ Πῶς. Καὶ τὸ μικρὸ παιδί εὐτυχισμένον εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς μητρὸς του, χωρὶς νὰ διανοήθῃ ποτὲ τὸ πῶς καὶ διατί.